

کفایت سرمایه در ساختار مالی بانک‌های ایران

دکتر محمد ولیمقدم زنجانی

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران جنوب

مهناز بهرامی

چکیده

بحران بدهی‌ها در کشورهای امریکای لاتین، توجه بازرسان کمیته نظارت بال^۱ را به افزایش فوری میزان سرمایه بانک‌ها جلب کرد. هدف، تخمین میزان سرمایه و بررسی معیارهای تعیین سرمایه برای کاهش ریسک بود و حداقل نسبت کفایت سرمایه ۸ درصد تعیین شد.

در این مقاله، نسبت سرمایه برای بانک‌های ایران در سال‌های ۷۷-۱۳۷۶ محاسبه شده؛ که این نسبت، کمتر از حداقل میزان لازم است. براساس برنامه سوم توسعه، سرمایه بانک‌های ایران به ۵۰۰۰ میلیارد ریال افزایش خواهد یافت که نسبت‌ها را متناسب با آن باید افزایش داد.

سرمایه، رکن مهمی از پشتوانه مالی هر بانک است که با وجود آن بانک امکان می‌یابد هنگام رویارویی با مشکلات کلان اقتصادی توانایی پرداخت بدهی خود را داشته باشد.

۱. کمیته نظارت بانکی، که در بانک تسویه بین‌المللی واقع در شهر بال در کشور سوئیس تشکیل جلسه می‌دهد.

امروزه برای ارزیابی عملکرد بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، از مجموعه‌ای از شاخص‌های مالی استفاده می‌شود که در میان این شاخص‌ها، نسبت کفایت سرمایه از اهمیت خاصی برخوردار است. این نسبت برای اولین بار در سال ۱۹۸۸ م. از سوی کمیته مقررات بانکداری و نظارت بر عملیات بانکی که محل فعالیت آن در بانک تسویه بین‌المللی (واقع در شهر بال سوئیس) است، به بانک‌های فعال دنیا معرفی شد.

نسبت کفایت سرمایه عبارت است از نسبت سرمایه بانک به دارایی‌های توأم با ریسک آن؛ که این نسبت نباید از ۸ درصد کمتر باشد.

نسبت کفایت سرمایه، نمایانگر موقعیت اعتباری بانک‌ها و مبنای تصمیم‌گیری در معامله با بانک یا کشور موردنظر (از نظر بین‌المللی) است.

در طرح ساماندهی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، بانک مرکزی موظف شده است در زمینه اصلاح و سالم‌سازی ساختارهای مالی بانک‌ها، به‌ویژه در مورد کفایت سرمایه، در حد استانداردهای بین‌المللی اقدام کند.

در این مقاله با توجه به ضرایب تبدیل، نسبت کفایت سرمایه برای شش بانک تجاری و سه بانک تخصصی براساس دستورالعمل کمیته بین‌المللی بال (۱) محاسبه و لزوم توجه به نسبت مذکور به عنوان شاخصی جهت ارتباط بانک‌ها و کشورهای خارجی با سیستم بانکی کشور مطرح شده است.

برای محاسبه نسبت‌ها، ابتدا سرفصل‌های موردنیاز در زمینه محاسبه نسبت کفایت سرمایه از خلاصه دفتر کل بانک‌ها استخراج و سپس با معیارهای کمیته بال سوئیس که اکثراً برای کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD)^۱ مطرح است، مطابقت داده شده؛ و در نهایت، پیشنهادهایی در زمینه بهبود نسبت کفایت سرمایه بانک‌ها ارائه شده است.

تطابق استانداردهای بین‌المللی «کفایت سرمایه»ی بانک‌ها با اقلام خلاصه دفتر کل بانک‌های ایران برای محاسبه نسبت مذکور، ابتدا اقلام تشکیل‌دهنده سرمایه بانک و سپس ضرایب ریسک دارایی‌ها مشخص می‌شود.

اقلام تشکیل‌دهنده سرمایه (صورت کسر)

الف - سرمایه درجه یک^۱

شامل سرمایه پرداخت‌شده^۲ و ذخایر اعلام‌شده^۳ است. این دو قلم عیناً در صورت وضعیت بدهی شبکه بانکی ایران با سرفصل‌های سرمایه پرداخت‌شده، اندوخته قانونی و اندوخته احتیاطی (سایر) مشاهده می‌شوند.

شکل سرمایه پرداخت‌شده در بانک‌های خصوصی سایر کشورها و بانک‌های دولتی ایران متفاوت است. بخش عمده‌ای از سرمایه بانک‌های خصوصی به شکل سهام است؛ برای مثال، سهام فدرال رزرو آمریکا، بانک مرکزی اتریش، بانک مرکزی ترکیه و بیشتر بانک‌های تجاری و تخصصی دنیا از آن سهامداران خصوصی است. این امر، بانک‌های کشورهای عضو OECD را نیز شامل می‌شود. در حالی که در کشور ایران، بانک‌ها دولتی است؛ و به موجب ماده ۳۲ قانون پولی و بانکی کشور، ویژگی‌های سرمایه بانک‌های ایرانی به شرح زیر است:

بند الف - سرمایه بانک‌ها فقط به صورت پول رایج کشور قابل پرداخت است.

بند ب - حداقل سرمایه بانک‌های ایران دوست میلیون ریال است که باید تماماً تعهد

1. Tier 1 Capital

2. Paid-in Capital

3. Disclosed Reserves

شده و اقلأً پنجاه درصد آن پرداخت و قبل از تسلیم تقاضای تأسیس، نزد بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران سپرده شده باشد.

سرمایه^۱ مبلغی است که به صورت نقد یا کالا یا اوراق بهادار برای تشکیل شرکت، بانک و غیره در نظر گرفته می شود؛ و هدف از فراهم آوردن آن، امکان راه انداختن فعالیت مورد نظر شرکت یا بانک است.

تازمانی که بدهی های دیگر بانک یا شرکت واریز نشده است، سرمایه به صاحبان آن قابل برگشت نیست.

واژه سرمایه با تعریف بالا، موارد استعمال زیادی دارد؛ که به مهم ترین آنها در زیر اشاره می شود:

سرمایه ثبت شده (سرمایه اسمی)^۲: عبارت است از مبلغ سرمایه یک شرکت یا واحد اقتصادی که طبق قانون به ثبت رسیده است.

سرمایه پرداخت شده^۳: آن قسمت از سرمایه ثبت شده است که به طور نقدی یا غیر نقدی (مانند سهام عادی^۴ یا سهام ممتاز^۵) سرمایه گذاران پرداخت کرده اند. (فینچ، ۱۹۹۱: ۱۰۲)

سرمایه تعهد شده: چنانچه سهامداران مبلغ سرمایه را پرداخت نکنند، تفاوت سرمایه ثبت شده و سرمایه پرداخت شده را سرمایه تعهد شده می گویند؛ که هر سهامدار به نسبت سهمی که از مجموع سرمایه دارد، پس از دعوت به پرداخت، ملزم به پرداخت آن است.

به هر حال، کل سرمایه پرداخت شده (چه در بانکداری خصوصی، چه در بانکداری دولتی) عیناً جزو سرمایه درجه یک منظور می شود.

ذخایر اعلام شده: ذخایری اند که در گزارش های سالانه بانک اعلام می شود؛ و از

1. Capital

2. Nominal Capital

3. Paid-in-Capital or Contributed Capital

4. Common Stock

5. Preferred Stock

ایجاد یا افزایش حساب صرف سهام^۱ (۳)، سود تقسیم‌نشده^۲، اندوخته‌های عمومی^۳ و اندوخته قانونی^۴ حاصل می‌شوند.

سود تقسیم‌نشده براساس تعاریف موجود، درآمدی است که میان سهامداران توزیع نمی‌شود و به حساب مازاد^۵ هم واریز نمی‌شود، بلکه بخشی از ارزش خالص^۶ یا سرمایه و یا مازاد وجوه هر بانک به حساب می‌آید (فتیح، ۱۹۹۱: ۵۲۶). چنین سرفصلی در اقلام بانک‌های ایران، زیر سرفصل سود توزیع‌نشده (انباشته) به چشم می‌خورد.

به موجب بند الف ماده ۳۳ قانون پولی و بانکی کشور ایران، اندوخته قانونی از ۱۵٪ سود ویژه سالانه کمتر و از ۲۰٪ بیشتر نخواهد بود. در اقلام خلاصه دفتر کل بانک‌های ایران، اندوخته‌های قانونی، سایر اندوخته‌ها، و سود یا زیان انباشته، در قسمت بدهی‌ها درج شده‌اند و می‌توان آنها را جزو سرمایه^۷ درجه یک منظور کرد.

ب - سرمایه درجه دو^۷ یا سرمایه تکمیلی
شامل اقلام زیر است:

۱. ذخایر اعلام‌نشده^۸ یا ذخایری که در ترازنامه یک شرکت یا بانک نشان داده نمی‌شود: ذخایر مورد نظر، از محل باقیمانده سودهای اندوخته پس از کسر مالیات تأمین می‌شوند. این ذخایر نباید درگرو هیچ‌گونه تعهد یا بدهی قرار گیرند تا برای پوشش زیان‌های احتمالی آینده، به سرعت قابل دسترس باشند.

وجود ذخایر اعلام‌نشده سبب می‌شود ارزش اعتباری بانک بالا برود؛ و بنابراین، مقاومت مؤسسه مالی را در برابر احتمال خطر افزایش می‌دهد. وجود ذخایر اعلام‌نشده زمانی بیشتر اهمیت پیدا می‌کند که اوضاع اقتصادی روبه وخامت می‌گذارد؛ برای مثال،

1. Share Premiums

2. Retained Profit

3. General Reserves

4. Legal Reserves

5. Surplus Account

6. Net Worth

7. Tier 2 Capital

8. Undisclosed Reserves

اگر ارزش بازاری دارایی‌های بانک بیش از ارزش دفتری آن باشد، بانک دارای ذخایر اعلام‌نشده خواهد بود.

۲. ذخایر تجدید ارزیابی دارایی‌ها^۱: که به دو گروه تقسیم می‌شوند:

گروه اول: در اکثر کشورها، بانک‌ها مجازند دارایی‌های ثابت خود مانند ساختمان‌های مسکونی و غیرمسکونی را ارزیابی مجدد کنند. در برخی از این کشورها، میزان ارزیابی‌های مذکور در قانون تعیین شده است و این قبیل ارزیابی‌های مجدد به صورت ذخایر حاصل از ارزیابی مجدد در ترازنامه منعکس می‌شود.

گروه دوم: ذخایر پنهان ناشی از تجدید ارزیابی^۲ هستند. این ذخایر ممکن است در نتیجه نگهداری اوراق بهادار بلندمدت که در ترازنامه به ارزش تاریخی (بهای دارایی)^۳ ثبت می‌شوند، آشکار شوند. در این مورد باید ضریب ۵۵ درصد به تفاوت میان ارزش دفتری تاریخی و ارزش روز اعمال شود.

۳. ذخایر عمومی یا ذخایر مربوط به زیان ناشی از وام‌های مشکوک الوصول^۴:

این‌گونه ذخایر، برای جبران زیان‌های احتمالی آینده نگهداری می‌شوند.

در خلاصه دفتر کل بانک‌های ایران، سرفصل ذخایر (در ستون بدهی‌ها)، به این ترتیب است: ذخیره کاهش ارزش سهام، ذخیره مطالبات مشکوک الوصول، ذخیره استهلاك اموال منقول، ذخیره استهلاك اموال غیرمنقول، ذخیره نوسانات و تعدیلات ارزی و سایر ذخایر. سایر ذخایر نیز در اکثر بانک‌ها شامل ذخیره بازنشستگی، ذخیره مالیاتی، ذخیره کاهش ارزش وثایق وسایل تملیک شده و ذخیره کاهش سرمایه شعب خارج از کشور است.

از میان ذخایر فوق‌الذکر، ذخیره مربوط به زیان ناشی از وام‌های مشکوک الوصول را می‌توان در محاسبه سرمایه درجه دو بانک‌های ایران به کار برد.

1. Asset Revaluation Reserves

2. Latent Revaluation Reserves

3. Cost of Acquisition

4. General Provision /General Loan Loss Reserves

۴. ابزار سرمایه‌ای دو منظوره (بدهی - سرمایه)^۱: منظور، ابزاری است که علی‌رغم برخورداری از ویژگی‌های سرمایه، ابزار بدهی نیز به حساب می‌آیند و هنگام بروز زیان، بدون اجبار بانک به توقف فعالیت (برخلاف بدهی فرعی معمولی) باید توانایی پوشش زیان را داشته باشند. اگرچه ابزار مورد نظر حامل تعهد پرداخت نرخ بهره (برخلاف سود سهام^۲) به دارنده آن است، لیکن قادر است در زمانی که سود بانک برای پرداخت‌های بانک کفایت نمی‌کند، تعهدهای مربوط را به تعویق اندازد. از جمله این سهام، سهام ممتاز تراکمی^۳ است. سهام ممتاز تراکمی، نوعی سهام ممتاز است که در آن سود پرداخت شده تا زمانی که شخص صادر کننده سهام توان پرداخت سود را داشته باشد، روی هم انباشته می‌شود؛ و در آن زمان تمام سود پرداخت می‌شود.

۵. بدهی مدت‌دار فرعی^۴: ابزار سرمایه - بدهی معمولی تضمین نشده با حداقل سررسید ثابت پنج ساله و همچنین سهام ممتاز قابل بازخرید با سررسید محدود، جزء بدهی‌های مدت‌دار فرعی به‌شمار می‌آیند. برای محاسبه ارزش این قبیل ابزار، نرخ تنزیل ۲۰.۵ درصد در سال به صورت تراکمی (در پنج سال آخر قبل از سررسید) اعمال می‌شود تا نمایانگر ارزش کاهنده آنها باشد. برخلاف ابزار بدهی - سرمایه دو منظوره، ابزار بدهی مدت‌دار فرعی، در زیان یک بانک فعال، مشارکت ندارند و به همین دلیل این ابزار، فقط می‌توانند ۵۰ درصد سرمایه درجه اول را تشکیل دهند.

بررسی ابزار مذکور در خلاصه دفتر کل بانک‌های ایران، نمایانگر آن است که نه تنها به دلیل حذف بهره از سیستم بانکی، وجود ابزار سرمایه‌ای حامل بهره امکان‌پذیر نیست، بلکه دولتی بودن بانک‌ها نیز سبب می‌شود تا انواع سهام عادی و ممتاز که در سرمایه بانک‌های خصوصی سایر کشورها وجود دارند، در سرمایه بانک‌های ایران

1. Hybrid (debt / equity) Capital Instruments

2. Dividends on Ordinary Shareholder's Equity

3. Cumulative Preference Shares

4. Subordinated Term Debt

5. Cumulative Discount

جایی نداشته باشند. امروزه بانک‌های سایر کشورها درصدد ایجاد تنوع در ترکیب سرمایه خویش هستند تا بتوانند در مواقع ضروری از کیفیت متنوع آنها استفاده کنند.

کسورات از سرمایه پایه

۱. سرفقلی^۱ از سرمایه درجه یک کسر شود:

«سرفقلی» مورد نظر کمیته بال در دفاتر بانک‌های ایران، مترادف با واژه Key Money، و با اصطلاح Goodwill متفاوت است (۴)؛ لذا رقم سرفقلی در مورد بانک‌های ایران، از سرمایه درجه یک کسر نمی‌شود.

۲. سرمایه‌گذاری در شرکت‌های تابعه از کل سرمایه کسر شود:

منظور از شرکت‌های تابعه، شرکت‌هایی است که با بانک ادغام نشده‌اند، لیکن در زمینه‌های مالی و بانکی فعال‌اند.

چنانچه مؤسسات اعتباری غیربانکی ایران را مشابه شرکت‌های فوق‌الذکر بدانیم، با توجه به اینکه مدت کوتاهی از فعالیت مؤسسات مذکور می‌گذرد، هیچ‌گونه سرفصلی در خلاصه دفتر کل بانک‌ها که نمایانگر فعالیت مشترک این دو گروه مؤسسه مالی در کشور ایران باشد، مشاهده نشده است.

۳. سرمایه‌گذاری در سرمایه سایر بانک‌ها و مؤسسات مالی از کل سرمایه کسر شود (براساس نظر مقامات تصمیم‌گیرنده):

در این مورد، ذکر این نکته ضروری است که پنج بانک تجاری ایران مکلف شده‌اند جهت تشکیل سرمایه بانک توسعه صادرات هریک ۲۰ میلیارد ریال سرمایه‌گذاری کنند. با توجه به اینکه در کشور ایران بانکداری دولتی رایج است و این امر به اختیار بانک‌ها صورت نمی‌پذیرد، پیشنهاد می‌شود که این رقم از کل سرمایه بانک‌ها جهت محاسبه کفایت سرمایه کسر نشود.

به جز مورد فوق، برخی از بانک‌های ایران در بانک ایران و اروپا، و بانک سرمایه‌گذاری ماورای بحار نیز سرمایه‌گذاری کرده‌اند که می‌توان با نظر مقامات رقم آن را از سرمایه‌ی درجه یک کسر کرد. در ضمن، سرمایه‌گذاری بانک صادرات در بانک‌های استان را نیز می‌توان در صورت لزوم از سرمایه‌ی درجه یک بانک صادرات کسر کرد.

ضرایب ریسک دارایی‌ها (مخرج کسر)

الف - دارایی‌های بالای خط ترازنامه یا اقلام قطعی ترازنامه

۱. اقلام دارایی با ضریب ریسک صفر درصد:

* وجه نقد.
* مطالبات از دولت‌های مرکزی و بانک‌های مرکزی به پول رایج کشور.

* سایر مطالبات از دولت‌های مرکزی و بانک‌های مرکزی کشورهای عضو OECD.

* هرگونه مطالباتی که وثیقه آنها وجه نقد یا اوراق بهادار منتشرشده از سوی کشورهای عضو OECD است و نیز مطالباتی که دولت‌های مرکزی کشورهای عضو OECD آنها را ضمانت کرده‌اند.

در مورد بانک‌های ایران، ارقام نقد در صندوق، مطالبات از دولت مرکزی (که معادل خرید اوراق قرضه است) و سپرده قانونی و سایر سپرده‌های بانک‌ها نزد بانک مرکزی را می‌توان با ضریب ریسک صفر درصد در نظر گرفت.

۲. اقلام دارایی با میزان ریسک صفر، ۱۰، ۲۰ یا ۵۰ درصد (بنا به تشخیص کشور):

شامل مطالبات از بخش عمومی کشور به غیر از دولت مرکزی و وام‌های تضمین‌شده مربوط است. در کشور ایران، مطالبات بانک‌های تجاری و تخصصی از بخش عمومی کشور به غیر از دولت مرکزی، دربرگیرنده رقم مطالبات از شرکت‌ها و مؤسسات دولتی است. با توجه به اینکه این مطالبات طی سال‌های ۷۶-۱۳۷۲ از رشد متوسطی معادل

۵۷/۴ درصد برخوردار شده که نمایانگر بالا بودن ریسک این دارایی برای بانک است، احتساب ضریب ریسک ۵۰ درصد برای آن در شرایط فعلی مناسب به نظر می‌رسد.

۳. ارقام دارایی با میزان ریسک ۲۰ درصد:

* مطالبات از بانک‌های چندملیتی^۱ (۵) و وام‌هایی که این بانک‌ها ضمانت کرده‌اند یا وام‌هایی که بانک‌های مذکور با انتشار اوراق بهادار (به‌عنوان وثیقه^۲) (۶) آنها را ضمانت کرده‌اند.

* مطالبات از بانک‌های به‌ثبت‌رسیده در کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD) و وام‌هایی که این بانک‌ها ضمانت کرده‌اند.

* مطالبات از بانک‌های به‌ثبت‌رسیده در کشورهای غیر عضو OECD با مانده سررسید کمتر از یک سال، و یا وام‌های ضمانت‌شده با مانده سررسید کمتر از یک سال.

* مطالبات از بخش عمومی کشورهای عضو OECD که در کشور خود مقیم نیستند، به‌غیر از دولت مرکزی و وام‌های تضمین‌شده در بخش‌های مذکور.

* وجوه در راه.

با توجه به کیفیت فعالیت‌های بانک‌ها در ایران، و ارتباطی که با شعب خویش یا شعب یکدیگر در خارج از کشور دارند، سرفصل‌های مطالبات ارزی، مطالبات از بانک‌ها و وجوه در راه، از خلاصه دفتر کل بانک‌ها استخراج می‌شود؛ که می‌توان از آنها با ضریب ریسک ۲۰ درصد در احتساب کفایت سرمایه استفاده کرد.

۴. ارقام دارایی با ضریب ریسک ۵۰ درصد:

* وام‌های تضمین‌شده از طریق رهن ساختمان‌های مسکونی که وام‌گیرنده آنها را اشغال کرده است یا خواهد کرد و یا به اجاره داده شده است.

وام‌های اعطایی بانک‌های ایران به بخش مسکن، با ضریب ریسک ۵۰ درصد در محاسبه به‌کار می‌رود.

۵. ارقام دارایی با ضریب ریسک ۱۰۰ درصد:
- * مطالبات از بخش خصوصی.
 - * مطالبات از بانک‌های مرکزی کشورهای غیر عضو OECD با مانده سررسید بیش از یک سال.
 - * مطالبات از دولت‌های مرکزی غیر عضو OECD (مگر آنکه به پول رایج کشور باشد).
 - * مطالبات از شرکت‌های بازرگانی که مالکیت آنها به بخش عمومی تعلق دارد.
 - * اماکن مسکونی و غیرمسکونی^۱، کارخانه، ماشین‌آلات، تجهیزات و دارایی‌های ثابت دیگر.
 - * اموال غیر منقول^۲ و سرمایه‌گذاری‌های دیگر (شامل مشارکت در سرمایه‌گذاری غیرتلفیقی در سایر شرکت‌ها^۳) (۷).
 - * ابزار سرمایه‌ای که بانک‌های دیگر منتشر کرده‌اند (مگر آنکه از میزان سرمایه کسر شده باشد).
 - * سایر دارایی‌ها.
- از میان ارقام فوق‌الذکر، مطالبات از بخش غیردولتی و نیز سایر دارایی‌ها جزء سرفصل‌های خلاصه دفتر کل بانک‌های ایران محسوب می‌شود که می‌توان با ضریب ریسک ۱۰۰ درصد از آنها استفاده کرد. شایان ذکر است که «مشارکت در سرمایه‌گذاری غیرتلفیقی در سایر شرکت‌ها» که از جمله استانداردهای کمیته بال و با ضریب ریسک ۱۰۰ درصد است، در فعالیت‌های بانک‌های ایران به صورت سرمایه‌گذاری یا مشارکت آنها در سهام شرکت‌های تحت پوشش بانک‌ها مشاهده می‌شود. این ارقام در سرفصل‌های سرمایه‌گذاری مستقیم و مشارکت حقوقی درج و جزء مطالبات از بخش

1. Premises

2. Real Estate

3. Non-Consolidated Investment Participation

غیردولتی منظور می‌شوند. که نمایانگر این است که در صورت بروز ریسک‌ها و بحران‌ها، برای اقلام اعتباری

ب - دارایی‌های پایین خط ترازنامه یا اقلام خارج از ترازنامه^۱ در چارچوب تحلیلی مورد نظر، ریسک اعتباری اقلام خارج از ترازنامه با استفاده از عوامل تبدیل اعتباری^۲ برای اقلام یا مبادلات مختلف در نظر گرفته می‌شود. عوامل تبدیل اعتباری، به استثنای احتمالات مربوط به نرخ ارز و نرخ بهره، در زیر ارائه شده است (این عوامل با توجه به حجم تخمین زده شده و احتمال عرضه اعتبارات و نیز میزان ریسک اعتباری در سند کمیته^۳ بال تحت عنوان «مدیریت بانک‌ها»^۴ در مارس ۱۹۸۶ تعیین شده است. عوامل تبدیل اعتباری، در وزن‌های مربوط - با توجه به طبقه‌بندی مشابه برای اقلام داخل ترازنامه - ضرب می‌شوند):

*. جانشین‌های مستقیم اعتباری مانند ضمانت‌نامه‌های عمومی بدهکاری (شامل اسناد اعتباری احتیاطی^۴) و پذیرش‌ها (شامل ظهرنویسی) با ضریب تبدیلی ۱۰۰ درصد.

*. برخی اقلام مرتبط با معاملات خاص، مانند ضمانت‌نامه‌های حسن انجام کار و اسناد اعتباری احتیاطی مربوط به معاملات خاص، با ضریب تبدیلی ۵۰ درصد.

*. دارایی‌های احتمالی کوتاه مدت مرتبط با فعالیت‌های بازرگانی با قابلیت نقد شدن خودکار^۵(۸)، مانند آن گروه از اعتبارات اسنادی که با محموله‌های مربوط تضمین شده‌اند، با ضریب تبدیلی ۲۰ درصد.

*. قراردادهای فروش و خرید مجدد^۶ و فروش دارایی‌ها با داشتن حق رجوع هنگامی که خطر اعتبار به عهده بانک باشد، با ضریب تبدیلی ۱۰۰ درصد.

1. Off-Balance Sheet Items

2. Credit Conversion Factors

3. The Management of Banks

4. Standby Letters Of Credit

5. Self-Liquidating

6. Sale and Repurchase Agreement

* خرید دارایی به شکل سلف، سپرده‌های سلف^۱ و سهام و اوراق بهاداری که بخشی از بهای آنها پرداخت شده و تعهد ایجاد کرده است^۲، با ضریب تبدیلی ۱۰۰ درصد.

* تسهیلات انتشار سند بدهی^۳ (۱۰) کوتاه و میان مدت و تسهیلات پذیره نویسی تنخواه گردان^۴، با ضریب تبدیلی ۵۰ درصد.

* سایر تعهدات مانند تسهیلات احتیاطی و خطوط اعتباری با سررسید بیش از یک سال، با ضریب تبدیلی ۵۰ درصد.

* تعهدات مشابه که سررسید آنها تا یک سال است یا تعهداتی که بتوان آنها را در هر زمان بدون هیچ‌گونه قید و شرطی لغو کرد، با ضریب تبدیلی صفر درصد.

در صورت وضعیت دارایی‌ها و بدهی‌های بانک‌های ایران، اقلام زیر خط ترازنامه عبارت‌اند از: تعهدات مشتریان بابت اعتبارات گشایش یافته، ضمانت‌نامه‌ها و پذیرش‌ها. از این اقلام با ضریب تبدیلی ۵۰ درصد در محاسبه کفایت سرمایه بانک‌ها استفاده می‌شود.

شرایط و محدودیت‌ها:

* مجموع اجزای سرمایه درجه دوم می‌تواند حداکثر تا ۱۰۰ درصد مجموع اجزای سرمایه درجه اول باشد، و نباید از آن تجاوز کند.

* میزان بدهی‌های فرعی فقط می‌تواند حداکثر تا ۵۰ درصد سرمایه درجه اول باشد.

* چنانچه ذخایر عمرمی یا اندوخته‌های مربوط به وام‌های مشکرک الوصول، نمایانگر ارزیابی پایین دارایی‌ها باشند و یا زبان‌های مخفف و ناشناخته‌ای در ترازنامه

1. Forward Deposits

2. Commitments With Certain Drawdown

3. Note

4. Revolving underwriting

وجود داشته باشد، میزان این اندوخته‌ها یا ذخایر باید حداکثر تا ۱/۲۵ درصد باشد و یا در موارد خاص و موقت به ۲ درصد دارایی‌های همراه با ریسک محدود شود و از آن تجاوز نکند.

*. اندوخته‌های حاصل از تجدید ارزیابی دارایی‌ها که به شکل منافع بالقوه ناشی از سود حاصل نشده اوراق بهادار پذیره‌نویسی نشده تجلی می‌یابند، مشمول تنزیل معادل ۵۵ درصد هستند.

نکات ضروری در بررسی

قبل از بررسی نسبت‌های کفایت سرمایه هر بانک، توجه به نکات زیر جهت انجام بررسی مورد نظر ضروری است:

الف - بررسی اقلام تشکیل دهنده صورت کسر

چنانچه اجزای سرمایه درجه یک - یعنی سرمایه پرداخت شده و اندوخته‌ها - افزایش یابند، دستیابی به حداقل نسبت مورد نظر امکان‌پذیر می‌شود؛ به عبارت دیگر، افزایش اندوخته‌های قانونی و احتیاطی، از اقدامات لازم در این زمینه به‌شمار می‌روند. اجزای سرمایه شماره دو شامل ذخایر مختلفی هستند که براساس مانده ارقام سرفصل‌های مختلف محاسبه می‌شوند؛ برای مثال، میزان ذخایر مطالبات مشکوک‌الوصول بانک‌های ایران، معادل ۲ درصد مانده کل تسهیلات اعطایی به بخش غیردولتی در پایان هر سال تعیین می‌شود.

به‌طور کلی بانک‌ها برای پوشش خود از خطرات احتمالی در آینده، ذخیره‌ای در نظر می‌گیرند. ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول، یکی از اقلام طرف بدهی دفتر کل هر بانک است که در قبال بخشی از اقلام طرف دارایی (مطالبات بانک از اشخاص حقیقی و حقوقی) نگاهداری می‌شود؛ و با توجه به اینکه ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول

به صورت هزینه در حساب سود و زیان منظور می‌شود، نحوه تعیین این ذخیره، در انعکاس میزان سودآوری بانک تأثیر دارد. به همین جهت، اصلاح روش ذخیره‌کردن بانک‌ها و پیروی آنها از مجموعه ضوابط مشخص می‌تواند در صحت و دقت حساب سود و زیان تأثیر مثبت داشته باشد. از سوی دیگر، توجه به این نکته ضروری است که چنانچه بانک‌ها مطالبات معوق و سررسید گذشته خود را براساس مقررات یکسان و به درستی تنظیم و آنها را در صورت‌های مالی خود گزارش کنند، مطالبات مذکور می‌تواند مبنای صحیحی برای ذخیره کردن باشد.

از راه‌های دیگر افزایش حساب سرمایه بانک‌ها، تجدید ارزیابی سرمایه جهت پوشاندن زیان آنها است. اموال غیرمنقول بانک‌ها به قیمت بازار، چندین برابر قیمت دفتری مندرج در خلاصه دفتر کل بانک‌ها است؛ لذا تجدید ارزیابی سرمایه بانک‌های کشور مطرح می‌شود. شایان ذکر است که اعمال این روش به‌تنهایی، برای پوشاندن زیان بانک‌ها معقول نیست؛ به عبارت دیگر، در کنار این تجدید ارزیابی که باید از یک منبع ارزیابی مشخص الهام گرفته باشد، با مسئله زیان‌دهی بانک‌ها باید برخوردی واقع‌بینانه داشت. افزایش نرخ سود تسهیلات بانک‌ها، حذف سقف‌های اعتباری و کاهش مازاد منابع بانک‌ها، از اقداماتی هستند که می‌توان برای افزایش سودآوری بانک‌ها انجام داد. متنوع کردن ترکیب سرمایه بانک‌ها نیز از جمله اقداماتی است که با انجام دادن آن می‌توان بانک را هنگام روبرویی با بحران کمک کرد. البته باید اذعان کرد که سیستم بانکداری خصوصی در سایر کشورها بر نظام نرخ بهره استوار است؛ در نتیجه، از ترکیب متنوعی در سرمایه خویش سود می‌جوید. کلیه این ابزار - همان‌طور که قبلاً ذکر شد - برای جلب انگیزه سهامداران خصوصی، بر بهره متکی اند؛ لذا بانک‌های ایران در نظام بانکداری دولتی و بدون ربا باید درصدد یافتن ابزارهای باشند که علاوه بر متنوع کردن ترکیب سرمایه‌های آنها، خلاف قوانین شرع و قانون اساسی نباشند (۱۰).

ب- بررسی انلام تشکیل دهنده مخرج کسر، رقم مطالبات بانک‌ها از بخش غیردولتی، با ضریب ریسک صد درصد، در محاسبه نسبت کفایت سرمایه به کار می‌رود. لذا هر قدر مطالبات معوق و سررسید گذشته بانک‌ها افزایش یابند، ریسک بانک‌ها نیز به همان میزان افزایش می‌یابد. سیاست‌های پولی اعمال شده در سال‌های بعد از انقلاب و تحمیل برخی موارد به بانک‌ها (از قبیل تسهیلات تکلیفی) سبب شد تا بانک‌ها در تنظیم ترکیب دارایی‌های خویش آزادی کامل نداشته باشند. از سوی دیگر، دولتی بودن بانک‌ها، کمک آنها به بخش‌های آسیب‌پذیر (که بازده بالایی هم برای بانک ندارد)، و نداشتن انگیزه کافی برای کسب سود، در مجموع سبب شدند که اعطای تسهیلات با سیستم فعلی، هزینه سنگینی برای بانک‌ها ایجاد کند. گذشته از موارد یادشده در فوق، میزان مطالبات معوق و سررسید گذشته بانک‌ها نیز معیار مهمی برای ارزیابی در این زمینه است. به طور کلی، فعالیت‌های اقتصادی با ریسک همراه هستند و فعالیت‌های بانکی نیز از این امر مستثنا نیستند؛ به همین جهت، وجود درصدی از مطالبات سررسید گذشته و معوق، طبیعی به نظر می‌رسد، لیکن چنانچه حجم این مطالبات افزایش یابد، نشانگر وضعیتی مناسب برای بانک‌ها، حتی در یک نظام بانکداری دولتی نیست.

اهمیت میزان مطالبات معوق و سررسید گذشته، از چند بعد مدنظر قرار می‌گیرد:
 اول: وجود مقادیر معتدله این قبیل مطالبات در شرایط اعمال سیاست حد مجاز اعتباری موجب می‌شود که فشار ناشی از محدودیت اعتباری هر بانک تشدید شود و بانک را به سمت تخلف از حدود مصوب و یا ورود به فعالیت‌های توأم با ریسک برای جبران آن سوق دهد.

دوم: نشانگر وضعیت ریسکی بانک است و می‌تواند نمایانگر آن باشد که بسیاری از تسهیلات بدون وجود توجیه اقتصادی، مالی و فنی اعطا شده است.

سوم: حجم زیاد مطالبات مورد بحث، مستلزم کنار گذاشتن ذخیره متناسب برای پوشش زیان احتمالی است؛ از این جهت، مطالبات معوق و سررسید گذشته می‌تواند سودآوری بانک‌ها را تحت تأثیر قرار دهد و لذا پیگیری مطالبات مذکور می‌تواند از میزان ریسک بانک‌ها بکاهد.

از دیگر اقلام تشکیل دهنده مخرج کسر، مطالبات بانک‌ها از شرکت‌ها و مؤسسات دولتی است.

شایان ذکر است که اعطای تسهیلات بانک‌ها به شرکت‌های مذکور، به دو گروه تقسیم می‌شود:

گروه اول: تسهیلات اعطایی آزاد بانک‌ها به شرکت‌ها و مؤسسات دولتی که در برابر اخذ وثیقه مناسب صورت می‌پذیرد.

گروه دوم: تسهیلات اعطایی بانک‌ها به این شرکت‌ها در قالب تسهیلات تکلیفی بودجه که بازپرداخت آن را سازمان برنامه و بودجه تضمین کرده است.

اکثر مبالغ مربوط به گروه دوم، بدون توجیه فنی، مالی و اقتصادی اعطا می‌شود و امکان بازپرداخت آن به بانک‌ها نیز بسیار اندک است؛ و در بیشتر مواقع، به دلیل ناتوانی شرکت وام‌گیرنده در بازپرداخت آن، دولت بانک وام‌دهنده را ملزم می‌کند که رقم بدهی را به صورت تسهیلات در اختیار شرکت مذکور قرار دهد و این شرکت مجدداً در فهرست بدهکاران بانک مذکور قرار می‌گیرد. لذا بخش عمده‌ای از منابع بانک‌ها، به ترتیبی که ذکر شد، در زمان حاضر در اختیار شرکت‌ها و مؤسسات دولتی قرار دارد.

در جدول زیر، سهم مطالبات بانک‌ها از شرکت‌ها و مؤسسات دولتی در کل تسهیلات اعطایی این بانک‌ها به بخش‌های دولتی و غیردولتی طی سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۷۷ منعکس شده است.

سهم مطالبات بانک‌های تجاری و تخصصی از شرکت‌ها و مؤسسات دولتی در کل تسهیلات اعطایی این بانک‌ها به بخش‌های دولتی و غیردولتی (به درصد)

۱۳۷۶	۱۳۷۵	۱۳۷۴	۱۳۷۳	۱۳۷۲
۲۰/۳	۱۶/۱	۱۳/۹	۱۰/۸	۹/۶

مأخذ: گزارش اقتصادی و ترازنامه سال ۱۳۷۶، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، سهم مذکور در طی سال‌های مورد بررسی، دو برابر شده است.

بررسی نسبت‌های کفایت سرمایه بانک‌های ایران

۱. بانک ملی ایران (۴/۷ درصد)

همان‌طور که عنوان شد، اقلام تشکیل‌دهنده سرمایه درجه یک عبارت‌اند از سرمایه پرداخت شده و اندوخته‌های قانونی و احتیاطی. به موجب بند الف ماده ۳۳ قانون پولی و بانکی کشور، «میزان و نحوه ایجاد اندخته قانونی، از ۱۵٪ سود ویژه سالانه کمتر و از ۲۰٪ بیشتر نخواهد بود». بانک ملی ایران در پایان اسفند ۱۳۷۶، با زیان انباشته‌ای معادل ۱۷/۲ میلیارد ریال مواجه بوده است. مقدار اندوخته قانونی ۱۲/۴ میلیارد ریال و میزان اندوخته احتیاطی ۶/۰ میلیارد ریال بوده است. این مقدار اندوخته اندک که در کنار سرمایه پرداخت شده ۱۱۴۵/۰ میلیارد ریال قرار می‌گیرد، سبب می‌شود که صورت کسر به میزان قابل توجهی از مخارج آن کوچک‌تر شود.

از سوی دیگر، رقم دارایی‌های مبتنی بر ریسک صد درصد، در مجموع ۵۲/۵ درصد کل دارایی‌ها را شامل می‌شود. لذا بانک ملی برای دستیابی به حداقل معیار کفایت سرمایه، یعنی ۸٪، باید علاوه بر توجه به عوامل ایجادکننده زیان، میزان دارایی‌های

مخاطره‌آمیز خویش را کاهش دهد. کاهش ریسک اعتبارات بین بانکی (شامل رقم مطالبات از بانک‌ها با ضریب ۲۰ درصد ریسک) از جمله اقدامات ضروری است. رقم مطالبات از شرکت‌ها و مؤسسات دولتی نیز رقم عمده‌ای معادل $۷۳۰۱/۹$ میلیارد ریال است که باید به آن توجه شود.

۲. بانک صادرات و بانک‌های استان (۴/۸ درصد)

بانک صادرات ایران در پایان اسفند ۱۳۷۶، با زیان انباشته قابل توجهی معادل $۳۸۲/۶$ میلیارد ریال مواجه بوده است. میزان اندوخته قانونی $۳/۴$ میلیارد ریال و اندوخته احتیاطی $۰/۱$ میلیارد ریال بوده است. دارایی‌های مخاطره‌آمیز نیز $۵۰/۷$ درصد کل دارایی‌های بانک صادرات را شامل می‌شود. راه حل مناسب برای این بانک، مقابله با زیان انباشته و افزایش سرمایه‌ی درجه‌یک است. از سوی دیگر، میزان مطالبات این بانک از بخش غیردولتی (خصوصی) که با ضریب ریسک ۱۰۰ درصد همراه است، $۱۰،۷۳۷/۵$ میلیارد ریال است (۱۱) که $۲۷/۴$ درصد کل دارایی‌ها را شامل می‌شود؛ لذا کاهش میزان دارایی‌های با ضریب ریسک ۱۰۰ درصد نیز می‌تواند بانک مذکور را در دستیابی به حداقل نسبت کفایت سرمایه یاری دهد. کاهش ریسک اعتبارات بین بانکی نیز از جمله اقدامات ضروری برای بانک صادرات محسوب می‌شود. مطالبات بانک صادرات از سایر بانک‌ها $۷۸۰/۶$ میلیارد ریال است. مطالبات از شرکت‌ها و مؤسسات دولتی هم که با ضریب ریسک ۵۰ درصد همراه است، از رقم بالای $۳۵۷۸/۵$ میلیارد ریال برخوردار می‌شود که باید برای کاهش آن اقدام کرد.

۳. بانک تجارت (۶/۵ درصد)

بانک تجارت در پایان اسفند ۱۳۷۶، سود اندکی معادل $۰/۸$ میلیارد ریال داشته است.

دارایی‌های با ضریب ریسک صد درصد این بانک معادل $۱۷/۶$ درصد^۱ کل دارایی‌ها است؛ که رقم چندان بالایی را تشکیل نمی‌دهد. بانک تجارت هم برای دستیابی به کفایت سرمایه بالاتر باید علاوه بر افزایش سرمایه درجه یک و توجه به معیارهای سودآوری، برای کاهش ریسک اعتبارات بین بانکی اقدام کند.

اگرچه مطالبات از بانک‌ها براساس معیارهای کمیته بال سوئیس با ضریب بیست درصد ریسک مشخص شده، لیکن مطالبات بانک تجارت از بانک‌ها $۸۸۲/۷$ میلیارد ریال است که رقم قابل توجهی است. مطالبات از شرکت‌ها و مؤسسات دولتی که با ضریب ریسک ۵۰ درصد همراه است، رقم بالای $۴۰۸۲/۲$ میلیارد ریال را نشان می‌دهد که باید برای کاهش آن اقدام کرد.

۴. بانک ملت ($۶/۴$ درصد)

مطالبات بانک ملت از بخش غیردولتی که دارایی‌های با ضریب ریسک صد درصد این بانک را تشکیل می‌دهد، معادل $۲۷/۲$ درصد کل دارایی‌های این بانک است. مطالبات از بانک‌ها (با ضریب ریسک ۲۰ درصد) معادل $۸۸۵/۱$ میلیارد ریال و مطالبات از شرکت‌ها و مؤسسات دولتی (با ضریب ریسک ۵۰ درصد) معادل $۲۴۶۳/۹$ میلیارد ریال است. این بانک در پایان دوره مورد بررسی، سود اندکی معادل $۱۵/۲$ میلیارد ریال داشته است؛ لذا افزایش سرمایه درجه یک، افزایش سود، و کاهش دارایی‌های توأم با ریسک می‌تواند این بانک را در دستیابی به کفایت سرمایه بالاتر یاری دهد.

۵. بانک سپه ($۴/۶$ درصد)

در پایان سال ۱۳۷۶، این بانک در مقایسه با معیار حداقل، نسبت پایینی دارد. از جمله

اقدامات این بانک برای دستیابی به نسبت مناسب، در مرحله اول مقابله با زیان انباشته‌ای معادل $19/8$ میلیارد ریال و در مراحل دیگر کاهش دارایی‌های مبتنی بر ریسک است. مطالبات از شرکت‌ها و مؤسسات دولتی معادل $1,404/2$ میلیارد ریال، مطالبات از بانک‌ها معادل $774/1$ میلیارد ریال و مطالبات از بخش غیردولتی معادل $5,490/5$ میلیارد ریال (یعنی $21/4$ درصد کل دارایی‌ها) است؛ لذا مشاهده می‌شود که در کنار افزایش سرمایه‌ی درجه‌ی یک و کاهش زیان انباشته، کاهش دارایی‌های مبتنی بر ریسک برای این بانک ضروری است.

۶. بانک رفاه کارگران ($5/3$ درصد)

بانک رفاه کارگران در پایان اسفند 1376 ، سود اندکی معادل $2/7$ میلیارد ریال داشته است. میزان سرمایه‌ی پرداخت‌شده آن $54/9$ میلیارد ریال و میزان اندوخته‌های قانونی و احتیاطی آن به ترتیب $4/7$ و $1/1$ میلیارد ریال است. لذا اولین گام برای دستیابی به معیار حداقل کفایت سرمایه، افزایش سود و سرمایه‌ی درجه‌ی یک است. مطالبات این بانک از بخش غیردولتی برابر $836/4$ میلیارد ریال است که $22/0$ درصد کل دارایی‌های این بانک را شامل می‌شود. مطالبات از شرکت‌ها و مؤسسات دولتی $415/0$ میلیارد ریال و مطالبات از بانک‌ها $95/8$ میلیارد ریال است. در نتیجه، کاهش دارایی‌های مخاطره‌آمیز، بعد از اقدامات ضروری برای افزایش سود و سرمایه‌ی درجه یک، باید مد نظر قرار گیرد.

۷. بانک مسکن ($2/4$ درصد)

در پایان سال 1376 ، مطالبات این بانک از بخش غیردولتی $3,664/5$ میلیارد ریال، یعنی $35/0$ درصد کل دارایی‌های این بانک، است. وام‌های اعطایی بخش مسکن نیز $53/5$ درصد کل دارایی‌ها است. این رقم نمایانگر آن است که پرداخت‌های این بانک به بخش مسکن (که براساس معیار کمیته‌ی بال ضریب ریسک 50 درصد را شامل می‌شود)، در

سطح بالایی است و چون بازگشت این تسهیلات در بلندمدت صورت می‌گیرد، کاهش این رقم از دارایی‌ها مشکل به نظر می‌رسد. لذا افزایش سرمایه‌ی درجه‌ی یک برای دستیابی به حداقل معیار کفایت سرمایه ضروری است.

۸. بانک کشاورزی (۴/۴ درصد)

بانک کشاورزی در پایان اسفند ۱۳۷۶، با زیان انباشته‌ای معادل ۶۷/۴ میلیارد ریال مواجه بوده است. مطالبات این بانک از بخش غیردولتی ۹,۱۷۲/۷ میلیارد ریال، یعنی ۷۹/۳ درصد کل دارایی‌های این بانک، است. این امر نمایانگر آن است که در ترکیب دارایی‌های این بانک، اقلام با ضریب ریسک بالا، رقم عمده‌ای را تشکیل می‌دهد که بخش مهمی از آن به دلیل مشکلات بخش کشاورزی ایران به صورت معوق درمی‌آید. از سوی دیگر، مطالبات این بانک از شرکت‌ها و مؤسسات دولتی (که با ضریب ریسک ۵۰ درصد همراه است)، رقم بالای ۵۹۶/۳ میلیارد ریال است. لذا کاهش دارایی‌های مبتنی بر ریسک و یافتن راه‌هایی برای افزایش سود باید در دستور کار این بانک قرار گیرد.

۹. بانک صنعت و معدن (۳۹/۲ درصد)

بانک صنعت و معدن، در پایان سال ۱۳۷۶، بالاترین رقم سود را در میان سایر بانک‌ها دارد (۱۵۸/۵ میلیارد ریال).

میزان سرمایه‌ی پرداخت‌شده‌ی این بانک ۱۲۸۰/۰ میلیارد ریال است که از سرمایه‌ی بانک ملی ایران نیز بالاتر است. این امر ناشی از تجدید ارزیابی سهام این بانک است که متعاقباً افزایش سرمایه‌ی بانک و دستیابی به نسبت بالای کفایت سرمایه را به دنبال داشته است. شایان ذکر است که مطالبات این بانک از بخش غیردولتی ۳,۰۷۵/۱ میلیارد ریال، یعنی ۷۴/۱ درصد کل دارایی‌های این بانک، است.

نتیجه‌گیری

بررسی‌های انجام‌شده^۱ نمایانگر آن است که بانک‌های ایران (به‌جز بانک صنعت و معدن، به‌دلیل تجدید ارزیابی سهام) در دستیابی به حداقل کفایت سرمایه موفق نبوده‌اند. در این میان باید اذعان کرد که برخی سیاست‌های پولی اعمال‌شده سبب ایجاد زیان انباشته در بانک‌ها شده است. از سوی دیگر، وجود تسهیلات تکلیفی، دولتی بودن بانک‌ها، نبودن انگیزه در کسب سود، پیچیدگی و تعدد عقود بانکداری بدون ربا سبب شده است که بانک‌ها به‌عنوان اصلی‌ترین منبع جذب نقدینگی و هدایت آن به سمت بخش‌های مولد، نتوانند به‌طور کامل به وظایف خود عمل کنند. افزایش مطالبات معوق و سررسید گذشته بانک‌ها و بالابودن ارقام با ضریب ریسک بالا در ترکیب دارایی‌های آنها، از یک‌سو نمایانگر اعطای تسهیلات بدون دریافت وثیقه و بدون بررسی توان مالی دریافت‌کننده و از سوی دیگر، نشان‌دهنده تلاش ناکافی بانک در وصول آنها است. مدیریت بانک باید علل افزایش را بررسی و در اصلاح شیوه‌های ارزیابی طرح‌ها و نحوه نظارت بر اجرای آنها به‌طور جدی تلاش کند. از سوی دیگر، مستقل نبودن بانک مرکزی، نظارت ضعیف آن بر بانک‌ها و نبود ابزار تنبیهی مناسب برای جلوگیری از تخطی بانک‌ها، عامل مهم دیگری در این زمینه محسوب می‌شود. ایجاد بانک مرکزی مستقل، ایجاد بانک‌های تجاری و تخصصی رقابتی مستقل که مدیریت و کادر متخصص داشته باشند و بتوانند برای کسب سود بیشتر و جلب رضایت مشتری با بازارهای مالی و بانک‌های دنیا ارتباط برقرار کنند، تأسیس شعب بانک‌های خارجی در داخل برای ایجاد محیطی رقابتی برای بانک‌های داخلی می‌تواند از یک‌سو در جذب سرمایه به داخل کشور مؤثر باشد و از سوی دیگر ترکیب دارایی‌های بانک‌های داخلی را بهبود بخشد. شایان ذکر است که بانک‌های خصوصی سایر کشورها از منابع خویش به‌صورت

۱. خلاصه این بررسی‌ها در جدول ص ۲۱۳ ارائه شده است.

بهینه استفاده می‌کنند. گردش وجوه در این بانک‌ها بالا است و برای کسب سود بیشتر، از روش‌های توأم با ریسک استفاده می‌کنند. امروزه مدیریت ریسک، شاخه جدیدی از علم مدیریت در زمینه بانکداری است و وظیفه آن اعمال مدیریت بر روی انواع مختلف ریسک مانند ریسک اعتبار، ریسک تجاری، ریسک‌های نرخ بهره، نرخ ارز و... است.

پیگیری جنبه‌های مختلف سودآوری نیز در صنعت بانکداری امروز مورد توجه است. اعمال مدیریت در زمینه‌های گوناگون سودآوری همانند مدیریت سود جهانی، مدیریت سود داخلی، و...، از جمله این فعالیت‌ها محسوب می‌شود. در کشور ایران، روش‌های بانکداری براساس شیوه‌های قدیمی صورت می‌گیرد و صرف ماشینی شدن برخی شعب و یا ارائه ابزار مالی همانند کارت‌های اعتباری به‌تنهایی کافی نیست. لذا تجدید سازماندهی در زمینه‌های مختلف مدیریتی و بهره‌گیری از دانش جدید بانکداری می‌تواند بانک‌ها را در زمینه‌های مقابله با ریسک‌های مختلف و افزایش سودآوری یاری دهد. در ضمن باید توجه داشت که مقایسه نسبت‌های کفایت سرمایه میان بانک‌های ایران و سایر کشورها (که سیستم بانکداری خصوصی دارند)، منطقی نیست؛ زیرا سیستم بانکداری دولتی و خصوصی در ساختار بانکی، استفاده از منابع، متنوع بودن اقسام سرمایه، مدیریت ریسک، انگیزه کسب سود و... تفاوت‌های اساسی دارند.

بانک‌های ایران به دلیل دولتی بودن، در مواقع بحران، همیشه به کمک‌های بانک مرکزی متکی بوده‌اند؛ در نتیجه، فلسفه دستیابی به نسبت حداقل کفایت سرمایه برای سیستم بانکداری دولتی ایران هیچ‌گاه الزامی نبوده است. به هر حال، تا زمان دستیابی به اهداف فوق، براساس رهنمودهای کمیته بال سوئیس، بانک‌ها برای نیل به معیار کفایت سرمایه باید از روش‌های زیر بهره‌گیرند:

۱. افزایش سهام (سرمایه درجه یک)،

۲. کاهش دارایی‌های مخاطره‌آمیز،

۳. کاهش ریسک اعتبارات بین بانکی.

در خاتمه پیشنهاد می‌شود کفایت سرمایه هر بانک از طریق سیستم مدیریت اطلاعات و بررسی‌های تحلیلی به صورت ماهانه کنترل و بر مبنای گزارش‌های ماهانه تعیین شود. این کنترل ماهانه سبب می‌شود تا بانک‌ها از روش‌های محاسبه نسبت‌ها، درک کافی داشته و در نهایت به اصلاح سالانه کفایت سرمایه نائل شوند.

یادآور می‌شود که به موجب ماده ۹۳ قانون برنامه سوم کشور، پایه سرمایه بانک‌ها به میزان ۵۰۰۰ میلیارد ریال افزایش خواهد یافت. این افزایش سبب می‌شود تا نسبت‌های کفایت سرمایه بانک‌ها به میزان حداقل استاندارد (یعنی ۸ درصد) برسد.

این افزایش در حال حاضر آخرین مراحل به‌خشمه‌های اداری و تعیین نحوه ثبت حساب‌ها را پشت سر گذارده است و به زودی تحقق خواهد یافت.

نسبت‌های کفایت سرمایه^۱ بانک‌های تجاری و تخصصی در پایان اسفند ۱۳۷۶ و ۱۳۷۷ (به درصد)

بانک	۱۳۷۶	۱۳۷۷
بانک ملی ایران	۴/۷	۶/۱
بانک صادرات و بانک‌های استان	۴/۸	۳/۸
بانک تجارت	۶/۵	۵/۳
بانک ملت	۶/۴	۴/۲
بانک سپه	۴/۶	۳/۳
بانک رفاه کارگران	۵/۳	۴/۱
بانک مسکن	۲/۴	۲/۴
بانک کشاورزی	۴/۴	۴/۰
بانک صنعت و معدن	۳۹/۲	۴۲/۹

۱. در محاسبه فوق، سرمایه درجه یک با در نظر گرفتن سود و زیان محاسبه شده است و سرمایه درجه دو فقط ذخیره مطالبات مشکوک الوصول را شامل می‌شود.

یادداشت‌ها

۱. استانداردهای کمیتهٔ بال مصوب جولای سال ۱۹۸۸ و اصلاحات بعدی مصوب سال‌های ۱۹۹۲ و ۱۹۹۷ در زمینهٔ محاسبهٔ کفایت سرمایه، عیناً از متن اصلی منتشرشده در بانک تسویهٔ بین‌المللی استخراج شده است.
۲. در بانک‌های خصوصی سایر کشورها، شامل سهام عادی منتشرشده و سهام ممتاز غیرتراکمی است.
۳. حساب صرف سهام، از اختلاف میان افزایش ارزش سهام در بازار و ارزش اولیهٔ آن (Face Value) ناشی می‌شود. این رقم در بانک‌های ایران موجود نیست.
۴. Goodwill ارزش شهرت تجاری یک مؤسسه است که یک دارایی غیرفیزیکی به‌شمار می‌آید و ممکن است اصلاً در جایی ارزیابی و ثبت نشود. لیکن Key Money در اقلام بانک‌های ایران تحت عنوان سرقفلی ثبت شده و منظور از آن، سود اضافی است که یک بانک برای کسب یک دارایی می‌پردازد.
۵. بانک چندملیتی به بانکی گفته می‌شود که فعالیت بین‌المللی دارد و مدیریت آن به‌عهدهٔ شهروندان چندین کشور مختلف است.
۶. وام وثیقه‌دار، وام کوتاه‌مدتی است که برای دریافت آن وام‌گیرنده وثیقه‌ای نزد وام‌دهنده می‌گذارد. این وثیقه ممکن است اوراق بهادار، اسناد و چیزهایی مشابه آن باشد که در صورت نپرداختن بدهی به‌سادگی قابل نقدشدن هستند.
۷. در تلفیق، همهٔ واحدها هویت خود را از دست می‌دهند و شرکتی جدید به‌جای همهٔ آنها قرار می‌گیرد.
۸. در این نوع اعتبار، بازپرداخت از محل درآمد عملیاتی پرداخت می‌شود که اعتبار بابت آن عملیات پرداخت شده بود.
۹. سند بدهی کوتاه و میان‌مدت، ابزاری اعتباری است که در آینده‌ای مشخص قول بازپرداخت

مبلغی معین را به فردی خاص یا به حامل سند بدهی می‌دهد.

۱۰. به موجب اصل ۴۴ قانون اساسی، بانک‌های ایران، دولتی‌اند؛ در نتیجه، کل سرمایه آنها نیز متعلق به دولت است.

۱۱. بر اساس استانداردهای کمیته بال، وام‌های اعطایی به بخش مسکن، ضریب ریسک ۵۰ درصد و مطالبات بانک‌ها از بخش خصوصی (غیردولتی)، ضریب ریسک ۱۰۰ درصد را شامل می‌شود؛ لذا در محاسبه نسبت کفایت سرمایه بانک‌های ایران، رقم وام‌های مسکن از رقم بدهی بخش خصوصی خارج و با ضریب ۵۰ درصد محاسبه می‌شود.

کتابنامه

خلاصه دفتر کل بانک‌های تجاری و تخصصی ایران، اسفند ۱۳۷۶ و ۱۳۷۷.

رضازاده قشقایی، حبیب‌الله. فرهنگ اصطلاحات حسابداری.

Committee on Banking Regulation and Supervisory Practices: Definition of Capital Included In The Capital Base. Bank For International Settlements. Basle, Switzerland, 1992 and 1997.

Committee on Banking Regulation and Supervisory Practices: Risk Weights by Category of On-Balance Sheet and Off-Balance Sheet Assets. Basle, Switzerland, 1992 and 1997.

Basle Committee on Banking Supervision, Working Papers No. 1. Basle, Switzerland, April 1999

Fitch, Thomas. 1991. *Dictionary of Banking Terms*. Barron's.